

חינוך לחיים

פרשת משפטים

כי תפגע שור אויביך או חמורו תועה – השב תשיבנו לו
הנה לשון הזהב של גאון ישראל מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל: ישנן אבידות התועות בשדה, נפשות יקרות, בני ציון היקרים, ועלינו להכריז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות על כך! ועל כולנו מוטל לקיים מצוות "השבת אבידה". אם תועה בדרך, יש לראות ולקרר אותו ולהשיב אותו אל אביו שבשמיים. ישנה אבידה שנאבדה מבעליה ומונחת דומם כאבן, כמו אבידת ארנק. בעל האבידה מחזר אחרי אבידתו אבל זו איננה עוזרת לו מאומה ואינה ממציאה עצמה אליו. אולם יש אבידה שהיא בעצמה מתבקשת, היא מסייעת לבעל האבידה למוצאה, כמו שה שאבדה מהעדר, הרועה מחזר אחריה להשיבה אל העדר, וגם השה מצדה צועקת בבדידותה ורוצה למצוא את העדר ואת בעליה. וזהו שאמר דוד על כלל ישראל שהיא כאבידה המתבקשת - "תעיתי כשה אובד" - כשה הצועק כשתענה ורוצה לשוב למקומו. ועל אלו יש תקווה, אחרי ששניהם מחזרים זה על זה, זוהי אבידה המתבקשת שסוף סוף ימצאו זה את זה.

'גיל ההתבגרות' כך דומני, זהו העיתוי של ה'תועה בדרך'. הנער, שכדברי הרש"ר הירש, מתנער מכל מה שחינכו אותו, מנסה ללמוד את הכל שוב ולעצב את זהותו מחדש, בוחן ומתלבט ללא הרף. הוא מחפש את 'דרכו' בעבודת השם, את החיבור הפנימי. את עצמו. ואנחנו, במקום לבעוט, צריכים להיות מודעים לתהליך. ואדרבה לקיים "השבת אבידה" ולעזור למצוא את הדרך. לסייע לנער לגבש את זהותו ולהתחבר לדרכו האישית, פנימית שלו בעבודת השם. מיטלטל הוא הנער בין המוח ללב, כמו בכף הקלע. אנחנו צריכים להיות אתו שם. לגרום לו לשתף בתהיותיו כי רבות המה. מי איננו זוכר את ימי המבוכה הללו. כולנו היינו שם. אבל כפי שכותב מרן הגרי"ש מדובר ב'תעיתי כשה אובד', הנער מבקש את אלוקיו, הנשמה שלו צועקת כיסופין והשתוקקות, אבל אז מגיע ייצר אי שמירת העיניים ונותן לו תחושה דמיונית שהיצר זה 'הוא'. שהיצר זה הטבע העצמי שלו. ה'זהות' שלו. כי בימים שהזהות עדיין נימוחה ולא יצוקה דיו, היא נעה מהכא להתם כעלה הנידף ברוח סערה. אנחנו צריכים 'להיכנס לנעלינו', ולעזור לו גם אז להבין שה'זהות' שלו לא נגזרת מתאוות ויצרים. שהזהות, שזהו הדבר הכי עמוק פנימה, נגזרת מ'צמאה נפשי לאלוקים לקל חי'. כי הנשמה שנתן לנו האלוקים, טהורה היא.

וגיל הבגרות מרומז בפס' 'כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם. שיש לומר דרך רמז שמדבר על הנשמה שניתנה באדם בשנת י"ג, והמפרשים אומרים כי לפי מה שמתנהג האדם 72 השנים – מ- י"ג עד שנת העשרים, שאז נעשה בר עונשין למעלה, כך מתנהג כל השבעים שנה, אם לשבט אם לחסד. ואם השנים האלו עוברות בטוב בלי מחשבת פיגול, אז בקלות יאה לו כל ימי חייו לעבוד את השי"ת מתוך אהבה רבה, אהבה בתענוגים, בלא מניעות. ואם קלקל באותן השנים, קשה לו אח"כ העבודה. וזה פירוש 'כי תקנה עבד עברי' היינו בתום שנת י"ג שאז באה לו הנשמה לאדם, והיא בשבי' בתוך גוף האדם, ואם 'שש שנים יעבוד' היינו שיעבוד לאלקיו בשש שנים אלו - מ'י"ג עד י"ט, ומקצת שנת עשרים ככולה, אז 'ובשביעית יצא לחפשי חנם' - מן היצה"ר בלי יגיעה יתירה, וכמו שפירש רש"י בפרשת יתרו על הפסוק 'ועתה אם שמוע תשמעו בקולי' - שכל התחלות קשות ואחר כך יערב ויבושם, ההתחלה היא באותן שנים מ'י"ג עד כ', ואם אותן שנים עברו בטוב, אח"כ היינו משנת עשרים ואילך יערב ויבושם לכם. ה'בית ישראל' היה רגיל לומר בשם ספרים, שפרשת שומרים רומז על האדם בעצמו, 'כסף או כלים לשמור' הם הרצונות ושאר מדריגות, וגונב מבית האיש - שאם אינו שומר כדבעי גונבים ממנו הרצונות לדברים זרים, בימי הנעורים יש בחינת כסף, שלאדם בנערותו יש רצון והתלהבות גדולה מאוד, ואח"כ יש מדריגות אחרות, שיש יותר התבוננות. וישלח את נערי בני ישראל, הכוונה לימי הנעורים, כגמ' במגילה ט. שאצל תלמי המלך שינו וכתבו זאטוטי, לשון חשיבות, שינוי זה הוא פירוש אמיתי עפ"י דרש, זאטוטי, שהם באמת חשובים, ימי הנעורים הם אוצר שאי אפשר כלל להשיג. נערי בני ישראל, כת' ברמב"ן שהם בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, הם ניצלו היטב את הרצונות הטובים

והשיטה היא 'ונפשו קשורה בנפשו' כפי שמסביר בעל הטורים בפירושו לתורה. הוא מדמה את נפש הנער לקרון רכבת שזקוק למצוא קטר. הנער, מלשון 'מנוער', מן החכמה ומן העול, רוצה לבחור בעצמו את דרכו, אבל גילו הלא יציב וחוסר האיזון המובנה שבו, מחייב אותו להיות קשור לקטר כלשהו. מי יכול להיות אותו הקטר? יש רק שתי אפשרויות, שמרומזות בשני פסוקים בהם התנ"ך משתמש במילה "קשורה". כתוב במשלי כ"ב ט"ו "אולת קשורה בלב נער", וכתוב בבראשית מ"ד ל "ונפשו קשורה בנפשו" זהו, בעל-הטורים אומר שאלה הן שתי האפשרויות היחידות. ברירת המחדל היא הקשר לאיווולת, וזכה דורנו לאיווולת בכל הצבעים והריחות, הטעמים והפיסקלים. "הבור רק - אין בו מים", כאשר מים אין בו - אז נחשים ועקרבים יש בו, ולא ניתן לחסל אותם עם פטיש, זה רק גורם להם להתרבות, כמו הצפרדעים במצרים. כדי לנתק את האיווולת צריך למלא את הבור במים, והמים כאן, הם קשר חם טוב עם ההורים. זה הקטר שיכול להסיר את האיווולת שקשורה בלב הנער! לא מדובר סתם באהבה בין הורים לילדם. צריך שהנער ירגיש את האהבה. על פי מושגיו הנוכחיים. למרבה הצער, דאגה לעולם הבא שלו, לא מתפרשת כאהבה, אלא כחפירה פטרונית וכחוסר אמון, וזה בדיוק ההיפך מ'נפשו קשורה בנפשו'. הנער מפרש אהבה בדרכים אחרות: קשר, שיחה, התעניינות כנה בעולמו, אמון, דאגה לצרכיו הגשמיים, שיאכל, שיהנה, שימצא נקודה חמה. ככה הנער מפרש אהבה, וזה מה שנותן לו את הכוח והמגן כנגד כל פיתוי העולם. כדוגמה לדבר, הרמב"ן על התורה בפרשת תולדות מסביר את הפסוק: "ויאהב יצחק את עשיו כי צעד בפיו", שיצחק אבינו הבין שעשיו לא מתעניין כרגע בלימוד, אלא דווקא בצייד. הוא לא הוכיח אותו, אלא עודד אותו, הפך אותו לטבח הפרטי שלו, ותמיד צייד בנו היה זמין על שולחנו. אי אפשר לחשוך ביצחק אבינו שהתעניין בסטייק, חלילה, אלא הוא התעניין בבנו!
כך גם אצלנו, הילדים שלנו אינם עשוי הרשע, ולכן סיכויי ההצלחה גבוהים, רק שעלינו לנסות תמיד לשאוף לחזק את הקשר איתם, דרך לגימה ואכילה משותפת, דרך זמני איכות, דרך התעניינות והקשבה. וכל אחד יכול להתמקצע בזה ולמצוא דרכים יצירתיות לחיזוק הקשר עם הנערים. חופשת הקיץ מאפשרת לנו יותר הזדמנויות לייצר וליזום כאלה זמנים. כאשר היחסים כבר טעונים, זה לא פשוט. גם נפשית, בגלל הטינה והמטענים שהצטברו. גם טכנית, קשה לייצר איתם זמני איכות והקשבה, השעות של הנערים מכוונות לשעון לוס אנג'לס, כשאנחנו כבר גמורים מעייפות. זה בהחלט מאתגר. ובכל זאת, גדולי ישראל לימדו שזה לא פרס מותנה בהתנהגותם, אלא זה התיקון, זה החיסון. אין סדנאות ללמד את זה, האחריות פה היא אישית: כל אחד במציאות חיי צריך למצוא דרכים יצירתיות ליישם את המהלך. וגם אם התוצאה לא תמיד מיידית, הקשר הזה יגרום לכך שכאשר יגיע נסיון קשה לנערים, דמות דיוקנם של הוריהם תופיע בחלון, ותיתן להם כוח ועוצמה לבחור בטוב, בתהליך חדש של תקווה ותיקון.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת משפטים

בפרשה בנזקי שור מצינו חילוק דינים בין שור תם למועד – תם הוא שור שנגח פחות מג' פעמים, ומועד הוא שור שנגח ג' פעמים. והגמ' בב"ק כג' מועד כל שהעידו בו ג' ימים, ותם משיחזור בו ג' ימים דברי ר"י. ר"מ אומר מועד שהעידו בו ג' פעמים, ותם כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח" וכך פסק הרמב"ם להלכה והוסיף "וכן בשאר הדברים שהועד להן עד שימשמשו בו ולא יהיה עושה אותן"

ואומנם כיום הלכות אלו אינם שכיחים ומצויים בינינו אבל הם שייכים בזמן הזה ללמוד מהם דרכי חינוך. שנרמז בזה רמז גדול לכל אחד ואחד, שלפעמים אחד הבנים או התלמידים, נוהג בעצמו כשור נגח... ולא סוף דבר שור תם, אלא שור מועד, שנוגח ונוגף באחרים ומזיק בכל הבחינות של שור, ברגל בשן ובקרן... והצד השווה שבו שהוא הולך ומזיק את האחרים. ופעמים רבות שרוצים להעניש את הבן הזה בעונש חמור כראוי וכהגון לו על פי מעשיו, שאין לו שמירה אלא בסכינא חריפא ובדרך תקיפות ושלטון.

ויש לדעת שפעמים רבות שבתוככי הנפש הבהמית של אותו בן נגח או תלמיד נגף, באמת הוא אהוב ונעים ונחמד, וכל כוונתו אינה אלא שרוצה שיביטו עליו וינהגו עמו באהבה וחיבה, וזה רמוז בדברי הגמ' "תם- כל שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח" דהיינו שאם ינהגו עם אותו שור נגח בדרך של אהבה וחיבה, בימין מקרבת, פעמים רבות שהוא יחזור לתמותו תיכף ומיד, לפי שאינו מבקש אלא שיכירו ויבינו בערכו ומעלתו, ובאופן זה הוא ישוב לתמותו.

והנה בנימוקי יוסף כתוב "שתם- שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח. די אפילו בפעם אחת, דמסתמא חזר לתמותו" דהיינו שכדי שיחזור לתמותו אין צריך ג' פעמים אלא בפעם אחת שמשמשו ושיחקו בו התינוקות ולא נגח כבר חוזר לתמותו. והרמז בזה שלפעמים אפילו פעולה אחת לטובה של אהבה וחיבה כלפי הבן או התלמיד המרדן. בימין מקרבת יכולים להחזירו לתמותו.

עוד חידוש מצאנו בדיני שור תם ומועד בגמ' בב"ק ל"ט "רשות משנה" דהיינו שור תם שנגח ג' פעמים ונעשה מועד. אם מגרו בעליו לאחר הרי שינוי הרשות משנה את דינו. כי הרשות שנשתנית משנה את דינו. וזה לימוד גדול לחינוך, שלפעמים שאין השור נוגח אלא מחמת בעליו... ומשעה שנשתנו בעליו, שוב אינו אותו שור נגחן, ולפעמים שצריך רק לשנות את תנאי התלמיד, את אופן השלטון שעליו... וכבר הוא חוזר לתמותו.

ואם עסקין בשור – נראה עוד רעיון על הפס' "למען ינוח שורך וחמורך" - פירש רש"י "תן לו נייח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע, או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית (ולא יתלוש עשבים) אמרת, אין זה נייח אלא צער" (פירושו חבישה בבית אינה מנוחה לבהמה אלא צער לכן אף שעליו להמנע מלעשות בה מלאכות, יתן לה לתלוש עשבים)

ויש ללמוד מכאן כיצד לקיים המצוות בחכמת חיים ולא לעשותם בלא הבנה כי לולי הפס' הייתי אומר שנחבש אותה בבית שלא תעשה שום מלאכה כולל תלישת עשבים אבל התורה "דרכיה דרכי נועם" ולימדה אותנו שהיא רוצה מנוחה ואילו לבהמה שביתה כזו מתלישת עשבים זה צער ולא מנוחה לכן פירשו שיתן לה מעצמה לתלוש רק שלא יעבידה מעצמו.

כלומר שיש להתאים את הדרישה והתביעה לפי ערך הנתבע. ואותו דבר כלפי הילדים לפעמים זה צער בעבורם לכולאם בבית או להכריחם ללמוד בבית המדרש וכד' כי בתקופתם צריכים הם למשחקים וכד' כדרך שהתירו לנערים לרוץ בשבת מפני שלהם נחשב הדבר כמנוחה אף שלמבוגרים נאסר הדבר שאינו "מנוחה" עבורם ומבטלים עונג שבת.

ומזה נלמד גם שאין להעמיס על ילד דבר שאינו מסוגל לכך ואינו לפי רמתו – כגון אם אצל המבוגר בזמן מנוחה דרכו לקרוא דברי אגדה וסיפורי צדיקים, אולם אצל ילד המנוחה זה שלא לקרוא כלום, אלא לשחק וכד', ואם תדרוש ממנו לעשות את המנוחה כפי מה שאצלך נקרא מנוחה, לא יהיה זה מנוחה עבורו ותגרום לו רק להיפך שתצערנו.

ואותו דבר בלימוד לא להעמיס על הילד לימוד שלא לרמתו, כי יכול חלילה להשבר, אלא בזמן הלימוד ילמדו בחשק ואהבת התורה, אבל בשאר הזמן יתן לו לשחק כפי חפצו

ובתורת הענישה מצאנו פנינה בחזקוני על הפס' "ורצע אדוניו את אוזנו במרצע" – "מה שציווה הקב"ה לרצוע עבד עברי הינו טעמא שלא יטעו בו העולם לומר כנעני הוא כשיראו שיעבוד כל כך" למדנו מדבריו שאע"פ שכל מהותה של הרציעה זה בכדי להעניש את האבן על שעבר על אוזן ששמעה בהר סיני וכו' אעפ"כ האופן שנעשית הרציעה זה לטובתו של העבד שלא יאמרו העולם שכנעני הוא עבד זה, בראותם את ריבוי שנות עבודתו ולא יאבד את ייחוסו.

ללמדנו שגם שהאדם מוכרח להעניש את בנו ותלמידו עליו להעניש באופן כזה שחלילה לא יהא ניכר הדבר לאחרים בכדי שלא לביישו או לפגום בכבודו ויהיו הדברים רק לצורכו של הנענש.

ללמדנו שצריך לחשב ולכלכל כל מעשה ופעולה, לחזר ולתור אחר טובת הבנים והתלמידים באהבה וחיבה ורעות אמיתית ועל ידי כך לשנות ולהחליף את טבעי הבנים ולהעלותם על דרך הישר וכהכנה לפורים להגיע לבחינת "ונהפוך הוא" וכל אחד ואחד יכול להפך תכונות לבבו ובחינות נפשו, לעקור עצמו מבחינת המועדות ולחזור לתמותו לבחינת "תמים תהיה עם ה' אלוֹקֶיךָ"

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com